

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1947

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΤΣΩΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Γ.Δ της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

μάζει τα φτερά του πριν πάρει το όριστικό πέταγμα. Και στο σημείο αυτό βρίσκω πώς ο Παλλάντιος δουλεύει το ύλικό του το ήχηρό, πλάθει τη μουσική γλώσσα και είναι φυσικό να διαλέγει και να παίρνει, ότι ταιριάζει περισσότερο στην προσωπικότητά του και να παίρνει από όπου το βρίσκει. Στο «Νάρκισσο» δείχνει πώς έχει κατακτήσει αυτό το ύλικό, πώς ξαίρει να δουλέψει για όρχηστρα και να φτάσει σ' ένα ικανοποιητικώτατο αποτέλεσμα από τεχνική άποψη. Τώρα πώς θα χρησιμοποιήσει αυτό το ύρατο ύλικό είναι άλλο ζήτημα. "Ας περιμένουμε. "Ως τόσο μπορούμε να διαπιστώσουμε μία μεταστροφή των νέων μουσουργών μας έπειτα από την πρώτη εθνικιστική εξόρμηση. Γίνονται περισσότερο προσωπικοί και περισσότερο διεθνιστές από την προηγούμενη γενιά των Καλομοίρη, Πετρίδη κ.ά. Γιτσι άραγε; Έπάρχουν τόσες δυνατότητες στο μουσικό ύλικό που προσφέρει ο τόπος στις λαϊκές μας κλίμακες, στά βυζαντινά μέλη, στους ιδιότυπους ρυθμούς μας, που μπορούν να προσαρμοστούν τέλεια στις προσωπικές απαιτήσεις ενός συνθέτη.

Άλλά μπορεί κανένας να βάλει περιορισμούς στη δημιουργία; Ένα μονάχα μπορούμε ν' απαιτήσουμε από κάθε συνθέτη να είναι ειλικρινής με τον εαυτό του. Να γράφει από εσωτερική ανάγκη, όχι να γράφει... για να γράφει. Και να έχει κάτι να μās πεί, κάποια συγκίνηση να μās μεταδώσει, κάποια μουσική ιδέα ν' αναπτύξει. Έτσι θα προσθέσει κι αυτός κάτι στο μουσικό παλάτι που αργοϋφώνεται με το μόχθο των πιστών της Τέχνης.

Ο Παλλάντιος έχει παρουσιάσει αρκετά έργα αξιόλογα από καιρό σέ καιρό. Νομίζω πώς θα έπρεπε να μās δώσει μια δλοκλήρη συναυλία με συνθέσεις του, έτσι που να δλοκληρωθεί ή εντύπωση για το χαρακτήρα του έργου του. Και νομίζω πώς θα ήταν σκόπιμο να αναλάβει το σωματείο «Η Στέγη του καλλιτέχνη», να οργανώσει μερικές τέτοιες συναυλίες, που καθεμιά να παρουσιάζει το έργο ενός καλλιτέχνη — όταν, φυσικά, υπάρχει ύλικό, όπως άλλως τε συμβαίνει με το σημαντικώτατο έργο του Παλλάντιου, Ο Βαβαγιάννης απέδωσε το «Νάρκισσο», με εξαιρετική κατανόηση, με επιμέλεια κι αγάπη.

Στη συναυλία της 9 Φεβρουαρίου άκουσαμε ένα νέο βιολιστή, τον Νικ. Δικαιο στο Κοντσέρτο σέ λά μείζον του Μότσαρτ. Ο νέος αυτός καλλιτέχνης έχει πολλά χαρίσματα, καθαρή τεχνική μουσικότητα, εχάριστο, αν και πολύ αδύνατο, ήχο. Έως όμως να φτάσει και το βιολί του. Ευγενικό τάλεντο, που βέβαια θα εξελιχθεί.

Η «Επιτυμβιακή Φαντασία» για όρχηστρα εγχόρδων του Γ. Άργυρου — πρώτη εκτέλεση — είναι ένα εχάριστο κομμάτι, καλογραμμένο, πολύ μελωδικό, γεμάτο από μία βαρυσά μελαγχολική διάθεση. Δέ θυμούνται να έχω άκούσει άλλα έργα του νέου αυτού συνθέτη, βλέπω όμως σαυτόν την τάση να δίνει στο ύφος και στην τεχνική του ένα χαρακτήρα διεθνικό και να ποφεύγει τα χαρακτηριστικά έλληνικά μουσικά στοιχεία. Δέ μπορεί κανένας να τον τοποθετήσει άκόμα, πριν άκουστούν κι άλλα έργα του.

Ο κ. Λυκούδης δείχνει δλο και περισσότερη

φροντίδα κι αγάπη στη διεύθυνση της όρχήστρας, ξεπερνώντας κάθε φορά τον εαυτό του.

ΑΥΡΑ Σ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΓΑΛΛΙΑ

Jean-Paul Sartre.

Ο φιλόσοφος λογοτέχνης

ΠΑΡΙΣΙ, Γενάρης.— Με τη διπλήν αυτή ιδιότητα, του συγκροτημένου φιλόσοφου και του λογοτέχνη, χαράζεται στα σημερινά γαλλικά Γράμματα ή ζωντανή παρουσία του ξεχωριστού συγγραφέα. Κύριος εκπρόσωπος στη Γαλλία της φιλοσοφικής θεωρίας Existentialisme, που θεμελιώθηκε πάνω στη φιλοσοφία του Kierkegaard και του Heidegger. Μά σύγχρονα ένας διαλεχτός πεζογράφος και θεατρικός συγγραφέας.

Η πρώτη του ιδιότητα, που προηγήθηκε χρονικά, αποτέλεσε και τη βάση του λογοτεχνικού του οικοδομήματος, που φιλοδοξεί να εκφράσει τις φιλοσοφικές αντιλήψεις του δημιουργού του και να τις επιβάλει διά μέσου της σαγήνης και της υποβολής που άσκει ή καλλιτεχνική μορφοποίηση.

Έτσι άξεχώριστες οι δυο ιδιότητες του συγγραφέα κι' έτσι άναγκαστικά μās επιβάλλεται ο προσδιορισμός «φιλόσοφος» κοντά στο χαρακτηρισμό «λογοτέχνης». Κι' ίσως τουτό, συχνά μάλιστα, γίνεται δυστυχώς είρωνικά από τους άρνητές της λογοτεχνικής του αξίας.

Όμως, νομίζω, ότι το βαθύτερο φάξιμο για τη γνωριμιά της ανθρώπινης ύπόστασης και της ανθρώπινης κοινωνίας δέν πρέπει να θεωρείται ούτε κάτι το περιττό ούτε «έξωκαλλιτεχνικό». Μά σ' όλες τις εποχές της παρακμής και της αντιπνευματικότητας, κατόντης «μορφής» ή φιλοσοφική οικοδόμηση του λογοτεχνικού έργου και ή στοχαστική συγκρότηση της καλλιτεχνικής ιδιοφύας.

Βέβαια, καταχρήσεις του διανοητικού στοιχείου σέ βάρος του συναισθηματικού—θυμικού—όδηγήσανε πολλές φορές σέ δημιουργήματα που άστηρά κρινόμενα είναι ξένα στην άληθινή τέχνη, που συνθέτει σέ μορφές την παρθενική, άμεση και διεισδυτική θεώρηση της βαθύτερης ούσίας της ζωής. Γι' αυτό, κατά τη γνώμη μου, ή σωστή τοποθέτηση του ζητήματος είναι ή εξέταση: κατά πόσο το λογοτεχνικό έργο ανταποκρίνεται στο μυστικό αυτό συνδυασμό του συναισθηματικού και διανοητικού στοιχείου κι' αν ο συνδυασμός αυτός μετουσιώνεται σέ άμεμπτη καλλιτεχνική έκφραση.

Έτσι πρέπει να εξεταστεί και το έργο του Jean-Paul Sartre, που, παρ' δλο ότι πολεμείται από πολλές μεριές, κανένας δέ μπορεί να άρνηθεί τη σοβαρότητα και την πνευματικότητά του.

Σήμερα ο όνομαστός αυτός λογοτέχνης, που φιλοσοφεί—άκριβώς γι' αυτό—είναι ίσως ο πιο συζητούμενος από τους Γάλλους συγγραφείς. Τοποθε-

τημένος στο σταυροδρόμι των ιδεών, δέχεται επιθέσεις από παντού, μα και πιστές θαυμασμούς...

***

Ξεκίνησε ως συστηματικός φιλόσοφος — ή κέρια φιλοσοφική του πραγματεία είναι το «L' être et le néant», 1936, Havre. Στην πόλη τούτη ήταν καθηγητής της φιλοσοφίας στο

λύκειο, ύστερα μετατέθηκε στο Laon και λίγο πριν από τον πόλεμο στο Παρίσι, όπου αποκαλύφθηκε η λογοτεχνική του αξία με το μυθιστόρημα «La Nausée», στα 1938.

Το έργο του αυτό στάθηκε η πρώτη του εμφάνιση στα Γράμματα, σε κάπως ώριμη, βέβαια, ηλικία. Έγραφε και πριν, καθώς μου εξομολογείται, μα δεν τα έκρινε αξιαγάπητα για δημοσίευση τα χειρόγραφα του. Κι' από τότε δε γνώρισε περὰ την άπαιχία και τη μεγάλη δημοσιότητα. Οι λογοτεχνικές του επιτυχίες, οι φιλοσοφικές του υποχρεώσεις — κυρίως διαλέξεις στο εξωτερικό και εσωτερικό, ύστερα από το θόρυβο και την περιέργεια που κίνησε ο «εξιστανσιαλισμός» — και τελευταία η διεύθυνση του περιοδικού «Les temps modernes» τον ανάγκασαν εδώ και δυό χρόνια — μα και τοῦ επιτρέψαν, εξασφαλίζοντάς του οικονομική άνεση — να ζητήσιν αόριστη άδεια από την καθηγητική του έδρα.

Κι' έτσι τώρα δοσμένος ολοκληρωτικά στην τέχνη είναι πιά περισσότερο ο λογοτέχνης φιλόσοφος, ο αξιόλογος θεατρικός συγγραφέας.

Από τα βιβλία του ξεχωρίζουν «Le mur», διηγήματα, και τα δυό ρομάντζα της σειράς «Les chemins de la Liberté», I και II τόμος, με τους τίτλους «L'âge de raison» και «Le surcuis».

Στο θέατρο πρωτοπαρουσιάστηκε με το έργο «Les mouches», που ανέβασε ο Dullin στο θέατρο «Sarah Bernhard» στα 1943. Τὸν άλλο χρόνο κίνησε μεγάλο ενδιαφέρον — θαυμασμό και πολεμική σύγχρονα — τὸ περίφημο μονόπρακτο δράμα του «Huis Clos», που σκηνοθέτησε ο Raymond Rouleau στο «Vieux-Colombier».*

* Το έργο αυτό που κρατάει αδιάπτωτη την προσήκη τοῦ θεατῆ πάνω από μιάμιση ὥρα που διαρκεί

Τελευταία — από τὸν περασμένο Νοέμβρη — παρουσίασε δυό καινούργια έργα του, που παίζονται σε μιὰ βραδιά στο θέατρο «Antoine»: «Morts sans sépulture» και «La putain respectueuse». Τὸ πρώτο εκφράζει τὸ ψυχολογικό δράμα τῶν ανθρώπων μπρός στο ἀβάσταγο μαρτύριο τῶν βασανιστηρίων που εφευρίσκει ὁ διαστρεβλωμένος σαδισμός τῶν τυράννων και εἶναι εμπνευσμένο ἀπό τὴ γερμανική κατοχή. Τὸ δεύτερο εἶναι σάτυρα τῆς ἀμερικάνικης ὑποκρισίας και τοῦ ἀπό μέρους τῶν λευκῶν ἀπάνθρωπου διωγμοῦ τῶν μαύρων.

Και τὰ δυό του αὐτὰ έργα ἀνταποκρίνονται βέβαια στις ἀντιλήψεις τοῦ συγγραφέα για τὴ θέση και τις ὑποχρεώσεις τοῦ καλλιτέχνη ἀπέναντι στην κοινωνία, ὅμως δὲν ἔχουν τὴν ξεχωριστὴ δραματικὴ ένταση και πυκνότητα τοῦ «Huis Clos», τὴ μετουσίωση σε καινούργια, ὡς ἕνα σημείο, με τὴ μὴ ρεαλιστικὴ διαχείριση τοῦ θέματος τῆς Κόλασης, θεατρικὴ μορφή τῆς βαθύτατης κοινωνικῆς του παρατήρησης «πὺς οἱ ἄνθρωποι μόνοι τους δημιουργοῦν τὴν κόλασή τους, ὄντας ἀμοιβαία δῆμιοι ὁ ἕνας για τὸν ἄλλον».

Στο θεατρικὸ τοῦτο έργο, που παραμένει, νομίζω, και τὸ καλύτερό του, θίγει τὴ βασικὴ ἀρχὴ τοῦ existentialisme για τὴν ἐλευθερία και τὴν ὑ-

ποκειμενικὴ εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου που ὁ ἴδιος δημιουργεῖ τὸ πεπρωμένο του.* Φυσικὰ ἄλλο ζήτημα ἂν καταφέρνει νὰ σε πείσει φιλοσοφικὰ κι' ἂν ὄλες οἱ περιστάσεις που προβάλλουν στα έργα του συντελοῦν ν' ἀποδείχνουν κατὰ βάθος τὸ ἀγύθητο.

Ξαναπαίχτηκε τὸν Ὀκτώβρη για δυό μῆνες στο θέατρο «La Potinière» και συνεχίζεται γι' ἄλλους δυό μῆνες στο θέατρο «Verlaine», ἐνῶ ἡ διευθύντριά του Μαρία Βαλοσαμάκη δίνει παράλληλα σε ἀπογευματινὲς τὴ «Φαίδρα» τοῦ Racine, ἐνσαρκώνοντας με μιὰν ἐξαισία «μουσικὴ» ἔρμηνεία τὴν τραγικὴ ἥρωίδα. Τὸ «Huis Clos» ἀπαγορεύτηκε στο Λονδίνο — παραστάθηκε μόνο στο ἰδιωτικὸ θέατρο ἐνός Club. Στὴν Ἀμερικὴ, ὅπου ἀνεβάστηκε πρόσφατα, δὲ γνώρισε καμμιὰν ἐμπορικὴν ἐπιτυχία και πολεμήθηκε ἀπὸ τὴν κριτικὴ.

* «L' homme n' est rien d' autre que ce qu' il se fait .... Il est responsable de tout ce qu' il fait.» — «L' existentialisme est un humanisme» διάλεξη τοῦ J. P. Sartre που δημοσιεύτηκε στις ἐκδόσεις Nagel, 1946, ὅπου μπορεῖ νὰ γνωρίσει κανένας περιληπτικὰ τις φιλοσοφικὲς ἀντιλήψεις τοῦ συγγραφέα.

JEAN-PAUL SARTRE

ερώτημα: Για ποιόν γράφει ο λογοτέχνης, για ποιόν δημιουργεί γενικά ο τεχνίτης; Για το λαό ή για μιάν élite; Έγώ πιστεύω, για το λαό κι' ακριβώς εκφράζοντας τα προβλήματά του θα τα φωτίσει και θα συμβάλει στη διαμόρφωση μιας καλύτερης κοινωνίας.

— Μά δὲ νομίζετε, ὅτι ἀπροστοιμάστος καθὼς εἶναι ὁ λαός— ἀφημένος στὴν ἐγκατάλειψη καὶ τὴν ἀδιαφορία ἀπὸ μέρος τῶν ἐπίσημων κι' ἀνεπίσημων ὁδηγητῶν — δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ δεχτεῖ τὰ γνήσια καλλιτεχνικὰ μηνύματα; Μήπως θὰ πρέπει νὰ τὸν ἐτοιμάσουμε πρῶτα μ' ἄλλα μέσα καλλιέργειας — ἰ. διαλέξεις, δοκίμια, ἀναλύσεις αἰσθητικές, μονογραφεῖς διαφόρες, γενικά δημιουργώντας μὲ σχετικὴ λαϊκὴ βιβλιοθήκη;

— Κι' αὐτὸ, φυσικά, πρέπει νὰ γίνεῖ, μὰ ἔχω ἐμπιστοσύνη σὺγχρόνα στὴ μαγεία, τὴν ὑποβολὴ τοῦ ἀληθινοῦ ἔργου τέχνης, κι' ὅταν μιλάει γιὰ τὰ προβλήματα τοῦ πλήθους, τοῦτο εἶναι ἀξιο νὰ νιώσει τὴν ὀμορφιά τοῦ καλλιτεχνήματος μὲ μιὰν ἀμείωτη ἀποδοχὴ, συναισθηματικὴ πιότερο παρὰ διανοητική. Καὶ τοὺς δυὸ αὐτοὺς δρόμους πρέπει ν' ἀκολουθοῦμε γιὰ τὴ λαϊκὴ καλλιέργεια καὶ νὰ μὴν κάνουμε ὑποχωρήσεις στὶς αἰσθητικές μας ἀντιλήψεις, ποὺ ἡ λαχτάρα μας νὰ ἐπικοινωνήσουμε θὰ μᾶς τις καθορίσει ἀσύνειδα. Ἔτσι, τὸ θέατρο ποὺ ἐκφράζει τὰ λαϊκὰ προβλήματα δὲ μπορεί ν' ἀφήσει ἀδιάφορο τὸ πλήθος, ὅσο κι' ἂν θέλει νὰ σταθεῖ σὲ ἀνώτερο αἰσθητικὸ ἐπίπεδο ὁ συγγραφέας καὶ νὰ μὴν κάνει προσοῦρα. Ἀπεναντίας τοῦτο τὸ ἀνώτερο θέατρο πιότερο θὰ συγκινήσει τὸ κοινὸ, πιότερο θὰ τὸ συναρπάσει, πιότερο θὰ τὸ διδάξει καὶ θὰ τὸ ὁδηγήσει στὴ δημιουργία μιᾶς καλύτερης κοινωνίας μὲ τὸ μῦθο τῶν σύγχρονων πυρακτωμένων προβλημάτων. Τὸ θέατρο παρουσιάζεται πάντα μὲ τὴ μορφή τοῦ μύθου. Στὴν περίοδο τοῦ 1880—1910 ὁ θεατρικὸς μῦθος ἦταν ὁ μῦθος τοῦ ἔρωτα, σήμερα, νομίζω, ἀρχίζει νὰ ἐπιβάλλεται — πρέπει νὰ ἐπιβληθεῖ — ὁ μῦθος ὁ κοινωνικὸς καὶ ὁ μεταφυσικός. Δὲν πιστεύω ὅτι ἡ θεατρικὴ μορφή — ἡ πλαστικότητα ποὺ ἀπαιτεῖ — εἶναι κατάλληλη γιὰ τὴν ψυχογραφία. Ἔτσι, δὲ δέχομαι τὸ ψυχολογικὸ θέατρο, μὰ μόνο τὸ κοινωνικὸ καὶ τὸ μεταφυσικὸ.

(Χωρὶς νὰ τὸ νιώσω, μπήκαμε, μὲ χαρὰ μου, στὴν εἰδικότερη περιοχὴ τοῦ θεάτρου. Γιατί ὀνομαστός θεατρικὸς συγγραφέας ὁ J.P. Sartre, κλείνει, θερμὴ ἀγάπη γιὰ τὴ σκηνή, κυρίως γιατί θεωρεῖ τὴ θυμαλικὴ τέχνη σὰν τὴ λαϊκότερη, τὴν κοινωνικότερη μορφή τέχνης, τὴν ἀναγκαιότερη κι' ὠφελιμότερη γιὰ τὴν κοινωνικὴ πρόοδο. Πρὶν τοῦ θέσω τὰ σχετικὰ ἐρωτήματα τῆς «Νέας Ἑστίας», μοῦ ἀπάντησε κιόλας στὸ ἐρώτημα γιὰ τὸ εἶδος τοῦ θεάτρου — ἀπὸ ἀποψη περιεχομένου — ποὺ προτιμᾷ. Ἄς προχωρήσω, λοιπόν, σύμφωνα μὲ τὸ ἐρωτηματολόγιό αὐτό:)

— Θεωρεῖτε τὸ θέατρο σὰν τὴν κοινωνικότερη, τὴ λαϊκότερη μορφή τέχνης; Πῶς ἐξηγεῖτε ὅμως ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά τὴν ἀποχὴ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὸ σημερινὸ παρισινὸ θέατρο — ποὺ τὸ κατακλύζουν μόνο οἱ ἄστοι — κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὴν ἐπιστροφή στὸ παλιὸ δραματολόγιο, εἴτε μὲ τὰ θέματα τῶν καινούργιων ἔργων εἴτε μὲ τὶς αἰώνιες ἐπα-

ναλήψεις παλιῶν ἐπιτυχιῶν;

— Ἀγαπητὴ κύριε, ἀπλούστατα: τὸ θέατρο σήμερα στὴ Γαλλία εἶναι ἀστικὸ γιὰ δύο λόγους. Οἱ ἐργαζόμενες μάζες ἀπέχουν: Πρῶτα ἔλλειψη καιροῦ. Ὁ ἐργάτης δὲ μπορεί νὰ ξενοχτάει, ὅταν πρέπει νὰ σηκωθεῖ ἡμερῶματα γιὰ τὴ δουλειὰ του, κι' ἔπειτα ἔλλειψη οἰκονομικῶν μέσων. Ἔτσι, ἀφοῦ μόνη «πελατεία» μένει ἡ ἀστικὴ τάξη, οἱ διευθυντὲς τῶν θεάτρων — κι' ἀναγκαστικὰ καὶ οἱ θεατρικοὶ τεχνίτες — διαλέγουνε δραματολόγιο γιὰ τοῦτη τὴν πελατεία. Πιστεύω ὅμως ἀκράδαντα πῶς, ἂν προσέφεραν στὸ κοινὸ ἔργα ποὺ νὰ ἐκφράζουν τὴν Ἀντίσταση, νὰ ποῦμε (μπορεῖ νὰ δημιουργηθοῦν ὥραϊες τραγωδίες, δράματα, λυρικά ποιήματα πάνω στὸ θέμα αὐτό), ἢ τοὺς κατημῶδες ποὺ πέρασε καὶ περνᾷ ἡ ἀνθρωπότητα ἢ τὰ ὄνειρα γιὰ ἓνα αὔριο καλύτερο, τὸ ἐργατικὸ κοινὸ θάτραιε νὰ τὰ δεῖ παρὰ τοὺς δυὸ παραπάνω λόγους. Ἔτσι ἐξηγῶ καὶ τὸ ἀπογοητευτικὸ γεγονός τῆς μὴ ἐμπορικῆς ἐπιτυχίας καινούργιων ἔργων κοινωνικῶν. Γιατί αὐτὰ εἶναι καινωμένα γιὰ ἄλλο κοινὸ — ποὺ εἶναι πιά ἀπομακρυσμένο ἀπὸ τὸ θέατρο ἐξ αἰτίας τῆς πλειονότητος τῶν ἔργων ποὺ παρουσιάζονται, μὲ τ' ἀδιάφορα γι' αὐτὸ θέματα — καὶ προσφέρονται ἴσως στοὺς ἀντίπαλους... Κι' ὅμως τὸ θέατρο δὲν εἶναι πολυτέλεια — ἡ ζωγραφικὴ π. χ. καὶ σὲ μιὰ λαϊκὴ κοινωνία θὰ παραμένει κάπως «πολυτέλεια», ὅσο καὶ ἂν στολίξει δημόσια χτίρια κ. λ. π. Τὸ θέατρο εἶναι ἡ τέχνη ποὺ μιλάει ἄμεσα στὸ πλήθος. Γι' αὐτὸ θαρρῶ πῶς γιὰ νὰ γνωρίσει καινούργια ἀκμὴ τὸ θέατρο πρέπει καὶ μορφικὰ ν' ἀνανεωθεῖ: Μιὰ καινούργια εὐκίνητη γλῶσσα στὸ διάλογο, μιὰ γλῶσσα πιὸ πυκνὴ, πιὸ ἐντονη, πιὸ τραχειὰ ἢ πιὸ ποιητικὴ, ὄχι νατουραλιστικὴ. Ὁ θεατρικὸς συγγραφέας θὰ ἐκφραστεῖ μὲ σύμβολα, μὲ «μορφές». Τὸ παίξιμο καὶ ἡ σκηνοθεσία πρέπει νὰ εἶναι μέσα στὸ πνεῦμα τῆς ἐντονώτερης καὶ τῆς ποιητικότερης ἐκφρασης: Ἐξπρεσιονισμός — καὶ συμπληρώνει τὶς σκέψεις του γιὰ τὸ θέατρο:

— Ἡ σκηνοθεσία* εἰδικά, ἔχω τὴ γνώμη, ὅτι πρέπει νὰ ὑπηρετεῖ τὸ καίμενο, μακριὰ ἀπὸ κάθε ἀύθαιρσία. Δὲ θέλω νὰ ὑποτιμήσω τὴ δουλειὰ τοῦ σκηνοθέτη. Μὰ πρέπει αὐτὸς ν' ἀναθεῖξει καὶ νὰ παρουσιάσει πλαστικά — θεατρικά — ὅτι ὁ συγγραφέας ἐκφράζει. Ἀκόμα καὶ νὰ τὸν συμπληρώνει, μὲ τρόπο ὅμως ποὺ σὲ μιὰ θεατρικὴ ἐπιτυχία νὰ μιλάει γιὰ τὸ ἔργο κι' ὄχι ἐξ ἑχωριστὰ καὶ εἰδικὰ γιὰ τὴ σκηνοθεσία. Αὐτὴ ἡ σκηνοθεσία μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ πιὸ ἐντιμὴ, ἡ πιὸ πνευματικὴ, ἢ πιὸ ἀξία. Προσωπικὰ ὀφείλω στὸν Raymond Rouleau πολλὰς συμπληρώσεις στὴ σκηNIKὴ παρουσίαση τοῦ «Huis Clo», ποὺ ὅμως κανένας δὲν τις ἀντιλήφτηκε γιατί δὲν ἦταν ἐπινοήσεις ἐπιδειχτικές καὶ δεξιότεχνικές, μὰ ἐμπνευσμένες σκηNIKὲς πραγματοποιήσεις μέσα στὸ πνεῦμα τοῦ ἔργου.

Καὶ ἀνακεφαλαίωσι:

— Γιὰ νὰ ἐκπληρώσει τὴν κοινωνικὴ του ἀποστο-

* Ὁ Sartre ἀσχολήθηκε τελευταῖα μὲ τὴ θεατρικὴ ἀσπὴ εἰδικότητα, σκηνοθετώντας ὁ ἴδιος τὸ ἔργο του «La putain respectueuse», μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Michel Uithold, ποὺ σκηνοθέτησε τὸ «Morts sans sépulture».

λή τὸ σημερινὸ θέατρο δὲ νομίζω ὅτι χρειάζονται τεράστια λαϊκὰ θέατρα κι' ἔργα μὲ φόρτο σκηνικό — πλῆθη κομπάρσων, πλοῦτος σκηνικῶν κλπ. Ἀπεναντίας μικρὰ συνοικιακὰ θέατρα, ἀπλῶ, ποῦ ταχτικά νὰ φιλοξενοῦν θιάσους νέων ποῦ θὰ παρουσιάζουν ἔτσι διαδοχικὰ σὲ κάθε συνοικία, σὲ κάθε χωριό, τὸ δραματολόγιό τους.* Ἀνανέωση τοῦ θεάτρου χρειάζομαστε μὲ τὸ ζῆλο, τὴ ζωντάνια, τὸ ταλέντο καὶ τὸν ἐνθουσιασμό τῶν νέων καλλιτεχνῶν, χωρὶς τὸ σκεπτικισμό τῶν διευθυντῶν τῶν μεγάλων θεάτρων. Ζωντανὸ περιεχόμενο, ἀγάπη καὶ στοργή γιὰ τὸ κοινὸ ποῦ θὰ συναζέται ν' ἀκούει τὸ σκηνικὸ μῆνυμα. Ὅχι λεπτές, ντιλετάντικες σὲ βάθος, εἰρωνεῖες καὶ σάτυρες, ὅπως τὸ «Ubu roi» τοῦ Alfred Jarry, παρ' ὅλο τὸ προοδευτικὸ του περιεχόμενο.

**

Ἔχω τὴν τιμὴ καὶ τὴν εὐκαιρία νὰ μιλῶ μὲ τὸν ἐκπρόσωπο τοῦ γαλλικοῦ ἄθεου existantialisme. Ὑπάρχουν καὶ οἱ καθολικοὶ existantia-listes: Jaspers, Gadriel Marcel κ.λ.π. Μπορῶ, λοιπὸν, νὰ μὴν τοῦ ζητήσω νὰ μοῦ καθορίσει μὲ δυὸ λόγια — ἂν εἶναι δυνατό — τίς βασικὲς ἀρχές τῆς φιλοσοφικῆς του θεωρίας;

— Δεχόμεστε τίς θεωρίες τοῦ Kierkegaard, ποῦ ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν Hegel ἔχει εἰσφέρει τὴν ὑποκειμενικότητα (subjectivité) καὶ τὴν ἐλευθερία τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης. Ὅμως παράλληλα δεχόμεστε τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ μαρξισμού: πάλι τῶν τάξεων, βασικὸς ρόλος τοῦ οικονομικοῦ παράγοντα κ.λ.π. Μὰ θεωροῦμε σύγχρονα περιορισμένο τὸν προσδιοριστικὸ ρόλο τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος: Ὁ ἄνθρωπος προσδιορίζεται μόνος του, ἀπὸ τίς πράξεις του, εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἀνεργήσει μέσα στὴν κοινωνικὴ του τάξη καὶ εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τίς ἐνέργειές του. Ἐπίσης δὲ δεχόμεστε τὸν κανόνα τῆς καθορισμένης ἀπὸ τὰ πρὶν διαδοχῆς τῶν μεγάλων ἱστορικῶν φαινομένων κατὰ ἀπαράδρατη ἀναγκαιότητα γιὰτὶ ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ δημιουργήσει καινούργια φαινόμενα. Ὁ ἄνθρωπος πάντα δρᾷ, ἔστω κι' ὅταν δὲν κάνει θετικὴ ἐνέργεια.

Μερικὲς ὥρες συνομιλίας μ' ἓνα ζωντανὸν ἄνθρωπο, μ' ἓναν ξεχωριστὸ συγγραφέα, εἶναι ἓνα φωτεινὸ σημάδι, παρήγορο στὴ δραματικὴ μας ἐποχὴ.

* Ἦδη τέτιες προσπάθειες γίνανε πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο ἀπὸ τὰ λεγόμενα θέατρα ambulants καὶ συνεχίζονται καὶ τώρα κυρίως ἀπὸ τὸ σκηνοθέτη Léon Chancelier καὶ τὸν ὀνομαστὸ ἠθοποιὸ Aimé Clariond — ἔναν ἀπὸ τοὺς ἑταίρους τῆς «Comédie Française» ποῦ παραιτήθηκαν τὸ καλοκαίρι. Τὰ θέατρα αὐτὰ δὲν ἦταν ἀληθινὰ περιοδεύοντα: — ambulants — δηλαδή ποῦ νὰ ἔχουν μὲ τὸ φορητὸ τους θέατρο κι' ὅλον τὸ σκηνικὸ ἐξοπλισμό. Ἦταν ὅπως τὰ ἐννοεῖ ὁ Sartre, μὰ χωρὶς καμιὰ κρατικὴ ἐνίσχυση καὶ χωρὶς κοινωνικὸ καὶ θεατρικὸ χαρακτήρα, ἀφοῦ ἐπιμένουν κυρίως στὸν Molière καὶ τοὺς ἄλλους κλασσικούς. Ὁ Aimé Clariond, πορᾶγγεῖλε τὸ φορητὸ του θέατρο στὴν Ἀμερικὴ κι' ἄρχισε σὲ μεταξὺ — πρὶν ἀπὸ λίγον καιρὸ — τίς περιοδείες του σ' ἐπαρχιακὰ θέατρα μὲ τὸ θίασο «L'illustre Théâtre de France» — κατὰ μίμηση τῆς ὀνομασίας τοῦ μολιερικοῦ θιάσου. Ὁ θίασος αὐτὸς θὰ δώσει ἀπὸ τὸν ἐρχόμενο μῆνα μερικὲς παραστάσεις στὸ θέατρο Antoine, ὅπου τώρα παίζονται τὰ δυὸ τελευταῖα ἔργα τοῦ Sartre, ποῦ θὰ «μετοικήσουνε στὸ θέατρο Mathurins».

Καὶ διάζομαι νὰ τὸ μεταδώσω ἐκεῖ κάτω, σὲ σὰς, ἀγαπητοὶ ἀναγνώστες.

ΚΩΣΤΑΣ ΖΑΦΟΥΚΑΣ

Υ. Γ. Κάποια μνημόματα ποῦ δείχνουν ὅτι τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα κι' ἡ τέχνη ξεχωρίζουν κάθε τόσο στὴ γαλλικὴ πρωτεύουσα δὲ θάθελα νὰ τὰ παραλείψω: Πρῶτα, ἡ ἐπιτυχημένη ἐμφάνιση τῆς χορευτικῆς ομάδας τῆς δ. Κούλας Πράτσινα μὲ τὴ γνήσια ἑλληνικὴ γραμμὴ τῆς χορογραφίας.

Ἐπειτα, ἡ τιμητικὴ διάκριση ἐνὸς Ἑλληνα γλύπτη, τοῦ Κώστα Βαλσάμη, στὸ «Salon d' Hiver», ποῦ τὰ τρία κεφάλια ποῦ ἐξέθεσε κινήσανε τὴν προσοχὴ καὶ τὸν ξεχώρισαν ἀπ' ὅλα τὰ γλυπτὰ τοῦ salon αὐτοῦ, καθὼς δείχνουν οἱ πρὸ σοβερὲς κριτικές.

Καὶ τελευταῖα, ἡ μετάφραση τοῦ «Δαιμονίου» — «Le Demon» — τοῦ Γιώργου Θεοδοκᾶ ἀπὸ τὴν κυρία Μαρία Κολόμβου, ποῦ παρουσίασαν οἱ ἐκδόσεις Stock. Κ. Ζ.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Μ. Μιχαηλῆ: «Αἰσθητικὴ Θεώρηση τῆς βυζαντινῆς τέχνης».

Κατ' αὐτὰς κυκλοφορεῖ ἓνα σπουδαῖον ἔργον, ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Ἐθν. Μετσοβίου Πολυτεχνείου κ. Μιχαηλῆ ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἰσθητικὴ θεώρηση τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης», μίᾶ ἐποπτικὴ ἀνηλατὴ τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης ἀπὸ καλλιτεχνικῆς ἀπόψεως, ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλας μεγάλας Τέχνας: τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, τὴν Γοτθικὴν καὶ τὴν Τέχνην τῆς Ἀναγεννήσεως.

Ὡς εἶνε γνωστὸν, ἡ Βυζαντινὴ Τέχνη, παρ' ὅλην τὴν ἀναγνώρισίν της κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ τὸ πλῆθος τῶν γενομένων ἐπ' αὐτῆς ἐργασιῶν, δὲν ἔτυχεν εἰσεῖτι μίᾳς πλήρους ἐξετάσεως ἀπὸ τῆς αἰσθητικῆς τῆς πλευρᾶς. Αἱ ἐργασίαι ἡμετέρων καὶ ξένων ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὴν τεχνολογικὴν ἐξέλιξιν τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης ἢ τῶν ἐπὶ μέρος μνημείων, μὲ καθορισμὸν τῆς τεχνολογίας πρὸς διαφώτισιν τῆς χρονολογίας ἢ τῆς καταγωγῆς ἐξ ἑλληνικῶν ἢ ἀνατολικῶν προτύπων.

Εἶνε ἀληθές, ὅτι τινὲς ἐκ τῶν νεωτέρων ἰδίως ἱστορικῶν τῆς Τέχνης ἐξήραν τὸν ἱερατικὸν καὶ ἐκφραστικὸν χαρακτήρα τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης, τὸν συμφωνοῦντα πρὸς τὸ πνευματικὸν της περιεχόμενον, ὡς εἶνε οἱ Kōmsted, Wulff, Demüs, Alpatov κ.ἀ., ἀλλὰ καὶ τούτων ἡ ἔρευνα εἶνε μονομερῆς καὶ ἀτελής (περιορίζεται ἄλλως τε εἰς ὀρισμένους ἐποχὰς, ὀρισμένα μνημεῖα καὶ ὀρισμένα εἶδη).

Τὴν ἄλλωθεν αὐτὴν ἐρχεται νὰ πληρώσῃ κατὰ τὸν καλύτερον δυνατόν τρόπον τὸ βιβλίον τοῦ κ. Μιχαηλῆ. Ὁ συγγραφεὺς, συλλαμβάνων αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ θέματος, καθορίζει τὸ βασικὸν καὶ κυρίαρχον καλλιτεχνικὸν αἰσθητικὸν, ὅπερ διέπει ὁλόκληρον τὴν Βυζαντινὴν Τέχνην, ὡς ὑπαγόμενον εἰς τὴν αἰσθητικὴν κατηγορίαν τοῦ Ἰψηλοῦ. Ἡ ἐκφρασις τοῦ Ἰψηλοῦ τίθεται οὕτως ὡς ἡ ἐνιαία βασικὴ διάθεσις, συνεπὲς ἐπακόλουθον τῆς ὁποίας εἶνε ὅλα τὰ μορφολογικὰ στοιχεῖα τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης, αὐτὰ ἐξετάζονται κατόπιν εἰς κάθε ἐκφρασιν ἀπὸ πάσης πλευρᾶς μὲ σύστημα, πληρότητα καὶ σαφήνειαν.

Καὶ κατὰ πρῶτον καθορίζει ὁ συγγραφεὺς τὴν αἰσθητικὴν κατηγορίαν τοῦ Ἰψηλοῦ, ἥτις διέπει τὴν χριστιανικὴν τέχνην, καὶ τὴν αἰσθητικὴν κατηγορίαν τοῦ ὀραίου, ἥτις διέπει τὴν κλασσικὴν